

Кудлаєнко С.В. НАУКОВІ ЗАСАДИ КРИЗОВИХ КОЛИВАНЬ

УДК 339.9

Актуальність дослідження. Становлення і розвиток світової економіки ускладнюється закономірностями розвитку і прояву циклічних економічних процесів. Генезис кризових явищ може здійснюватися в результаті суперечностей між зовнішнім і внутрішнім середовищем, внаслідок чого виникає загострена неконтрольована ситуація. Суперечності, виходячи із гегелівського принципу, це джерело прогресу, але рух, який вони викликають може сприяти економічному прогресу, або призводити до економічної кризи.

Циклічність процесів та кризових явищ спостерігається як у природі так і в суспільстві. Цикли – постійно повторювані процеси, які мають свою амплітуду, що визначає точки максимального піднесення і занепаду. Саме стан, що визначається точками мінімальних амплітудних коливань є кризовим. «Криза» з грецької перекладається як розв'язання, точка зламу, різкий перелом або занепад. Виходячи з теорії циклічної динаміки природи й суспільства, можна спостерігати за механізмом виникнення і розвитку кризових явищ.

Аналіз останніх наукових праць. Теоретичним обґрунтуванням циклічних та кризових явищ присвячені роботи таких відомих вчених як: М. І. Туган-Барановського, М. Д. Кондратьєва [1], К. Маркса, Дж. Кейнса [2], Й. Шумпетера, М. Фрідмена, В. І. Вернадського, А. Л. Чижевського, М. І. Вавилова, Д. В. Шияна.

Мета дослідження. Розширити змістовність поняття криза за рахунок обґрунтування їх циклічного прояву.

Основний зміст дослідження. У 20-х роках ХХ ст. економіст-аграрник професор М. Кондратьєв (1892–1938) розробив теорію економічних циклів (нині вона відома як теорія довгих хвиль) [1]. Перша хвиля відноситься до пожвавлення й піднесення промисловості та сільського господарства, друга – до їх спаду. Малі цикли економічного розвитку вписуються у великі цикли. При цьому характер малого циклу залежить від того, на яку хвилю великого циклу він припадає: якщо на висхідну, то ефект економічного підйому посилюється, а кризові явища зменшуються; якщо на пониження, то криза й депресія посилюються, а виробництво знижується.

Таким чином, М. Кондратьєв виділив 2,5 великих циклів за 140 років (із 80-х років ХVІІІ ст. до 20-х років ХХ ст.). На думку М. Кондратьєва, довгі хвилі, що підвищуються, були пов'язані з корінними якісними змінами в розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Можна виділити їх загальні тенденції які зумовлені:

- переходом від стадії капіталістичної кооперації й мануфактури до стадії значного машинного виробництва в результаті промислової революції і створення адекватної матеріально-технічної бази машинного виробництва;
- переходом від панування індивідуальної приватної власності на капітал до панування акціонерного капіталу в середині ХІХ ст.;
- переходом від капіталізму вільної конкуренції до корпоративно-державного капіталізму ХХ ст. в результаті електротехнічної революції, концентрації й централізації капіталу та виробництва;
- формуванням корпоративно-державного капіталізму в період між двома світовими війнами на основі підвищення ступеня усупільнення й інтернаціоналізації капіталу та виробництва.

До початку великої хвилі, що підвищується, відповідно до теорії М. Кондратьєва, варто віднести якісні зсуви, спричинені науково-технічною революцією, розвитком кібернетики, електроніки та впровадженням стратегічного планування економіки.

За допомогою теорії М. Кондратьєва можна передбачати періодичність спадів і підйомів виробництва. Цінність цієї теорії полягає в тому, що вона є методологією прогнозування циклічності й характеру розвитку економіки.

Вагомий внесок у розвиток теорії циклів у 30–40-х роках ХХ ст. вніс англійський економіст Дж. Кейнс [2]. На його думку, вирішальну роль у формуванні й періодичності циклів відіграє гранична ефективність капіталу, тобто межа найбільших витрат і найменших прибутків його функціонування. Крім того, Дж. Кейнс вважав, що причиною циклічності є психологічний закон споживання, відповідно до якого люди зі зростанням доходів збільшують споживання, але ще в більшій пропорції зростає та частка прибутку, що вони зберігають. У формуванні економічного циклу беруть участь, за Дж. Кейнсом, і такі чинники: сукупне споживання, гранична ефективність капіталу, психологічний закон споживання, пов'язаний із заощадженням і нагромадженням. Вчений підкреслює, що тривалість економічного циклу залежить від тривалості служби таких елементів основних фондів, як устаткування, машини, терміну витрат надлишкових запасів товарів і послуг, вироблених понад попит. На його думку, термін реалізації цих запасів повинен становити не більше як 3-5 років. На підставі своєї теорії Дж. Кейнс розробив практичні рекомендації щодо застосування економічних методів обмеження наслідків спадів виробництва шляхом державного регулювання економіки через інвестиції, кредити, податки, фіксовані ціни й інші економічні важелі.

Тривалість циклів вимірюється часом (місяць, рік і тощо) між двома сусідніми вищими або нижчими точками економічної активності. За тривалістю економічні цикли поділяють на короткі (малі), цикли пов'язані з відновленням рівноваги на споживчому ринку їх коливання ділової активності тривають 2-3

роки; середні цикли пов'язані зі зміною попиту на засоби виробництва. Матеріальною основою періодичності середніх циклів є необхідність оновлення основного капіталу їх коливання ділової активності тривають 8-10 років; довгі (великі хвилі М. Кондратьєва) цикли передбачають структурні реформування економіки, якісні зміни у всій економічній системі їх коливання ділової активності триває 48-55 років. Матеріальною основою великого циклу є зміна базових технологій і поколінь машин, оновлення об'єктів інфраструктури. Великі цикли (хвилі) мають свої особливості протікання і складаються з двох фаз:

I фаза – хвиля висхідна. Це довгострокове піднесення, що виникає на базі нових наукових відкриттів, зміни технологій. Висхідну фазу (хвилю) супроводжують значні соціальні коливання (війни, революції).

II фаза – хвиля низхідна. Криза виникає тоді, коли стара структура економіки не відповідає потребам нової технології, але ще не незріла до зміни.

У сучасній науці не існує теорії економічного циклу кризових явищ, і економісти різних напрямів концентрують свою увагу на різних причинах циклічності.

Причинами циклічності, як правило є:

- технічні нововведення (НТР), які впливають на інвестиції та споживчі витрати;
- політичні й випадкові події (наприклад, війни, «перебудова» в СРСР та перехідний період у нових незалежних державах);
- структурні непередбачувані коливання обсягів грошової маси;
- нестача національних інвестицій;
- кон'юнктурні коливання на ринках стратегічної сировини.

Кризу у вітчизняній науковій літературі у загальному тлумаченні визначають як – небезпечний стан, злам, а як економічну категорію – глибокий розлад економічної системи, спосіб тимчасового вирішення суперечностей [3].

Ю. Розенталь і Б. Підженбург [4, с. 3] визначають поняття «кризи» дещо ширше: «Кризовими називають ситуації, позначені високою небезпекою, станом непевності, відчуттям невідкладності».

Л. Бартон [5, с. 2] вважає кризу «широкомасштабною, непередбаченою подією, яка веде до потенційно негативних результатів. Ця подія та її наслідки можуть завдавати серйозної шкоди усій організації: працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації».

П. С. Грін вважає, що кризова подія це втрата контролю над ситуацією. На його думку, «найважливіше завдання кризового менеджменту – в найкоротший період часу максимально обмежити розміри потенційної шкоди» [6, с. 97].

На наш погляд, криза є ситуативною характеристикою будь-якого суб'єкта, який функціонує невідповідно до розгортання подій у зовнішньому середовищі. Особливістю кризи є те, що вона формує потенційну загрозу руйнації самої системи.

На основі доробків вчених щодо визначення сутності кризових явищ та їх видів ми склали класифікацію криз. Кризові явища можна класифікувати за такими ознаками (рис.1):

1. За місцем виникнення: внутрішні – виникнення та інтенсивність прояву яких здійснюється безпосередньо на конкретному підприємстві, галузі чи в межах однієї країни; зовнішні – виникнення та інтенсивність їх прояву здійснюється в зовнішньому середовищі відносно підприємства.

2. За рівнем виникнення: мікроекономічні – характерні для окремого підприємства; мезоекономічні – їхня дія проявляється на галузевому рівні; макроекономічні – кризові явища виникають на державному рівні; міжнародні – здійснюються поза межами країни, пов'язані з діяльністю окремих іноземних партнерів.

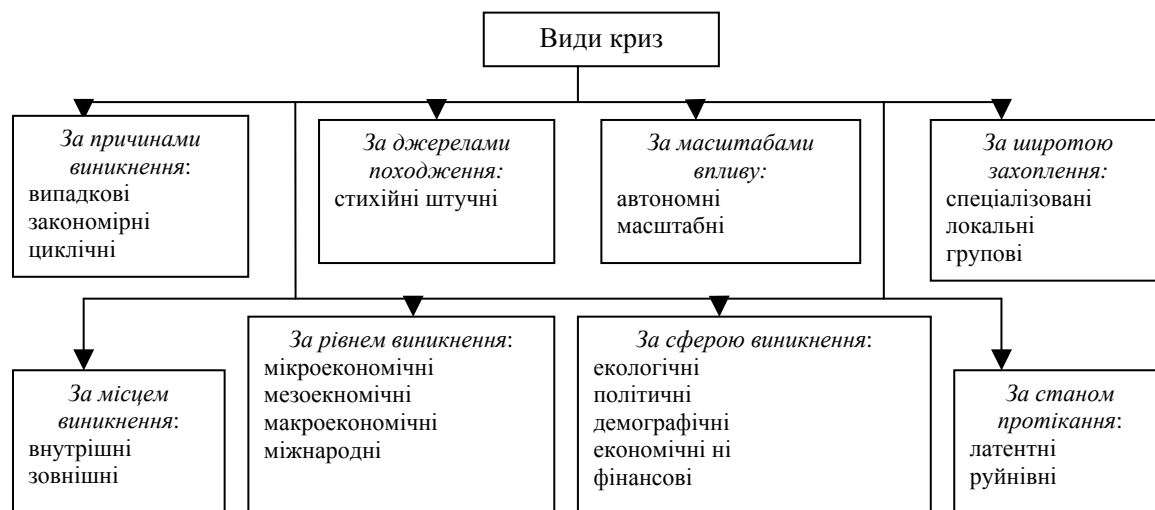

Рис.1. Класифікація криз

3. За шириною захоплення: спеціалізовані (галузеві) – кризові явища, дія яких поширюється на діяльність спеціалізованих підприємств; локальні – кризові явища, які охоплюють підприємства різних сфер у визначений проміжок часу але на певній визначеній території; групові – кризові явища, дія яких призводить до одночасного погіршення діяльності цілої групи підприємств.

4. За причинами виникнення: випадкові – відбуваються під впливом випадкових обставин; закономірні – є результатом закономірностей, що проявляються в природі й суспільстві; циклічні – постійно повторюються.

5. За джерелами походження: стихійні – залежать від форс-мажорних обставин; штучні – створені з певною метою

6. За масштабами впливу: автономні – внутрішні кризи, які не поширюють свій вплив на інших суб'єктів господарювання і не виходять за визначені межі; масштабні – внутрішні кризи які з часом поширюють свій негативний вплив на інших суб'єктів господарювання, галузі чи країни.

7. За станом протікання: латентні – кризи які характеризуються тривалим накопиченням негативних явищ та їх помірним і поступовим проявом; руйнівні – кризи які швидкими темпами накопичують негативні явища і одночасно проявляють свій вплив.

8. За сферою виникнення: екологічні; економічні; політичні фінансові; демографічні та інші.

Дана класифікація значно розширює змістовність поняття «криза», це дає можливість вчасно виявити кризові явища та розробити дієві механізми їх подолання.

Висновки. Розглянуті теорії економічних циклів розкривають основні закономірності, періодичність і структуру економічних циклів їх врахування у повсякденній практиці менеджменту дозволить розробити підходи до управління в умовах кризових ситуацій.

Джерела та література

1. Кондратьев Н. Д. Избранные сочинения / Кондратьев Н. Д. – М.: Экономикс, 1993. – 523с.
2. Кейнс Дж. Заметки об экономическом цикле / Кейнс Дж.; [Пер. с англ.]. – М.: Экономикс, 1993. – 543 с. – (Избр. произведения).
3. Благодетева-Вовк С.Л. Управление финансовою санациєю підприємств: навчальний посібник / Благодетева-Вовк С.Л. – К.: Ніка-Центр. – 2006. – С.12-17.
4. Rosenthal U. Crisis Management and Decision Making: Simulation Oriented Scenarios / Rosenthal U., Pijnenburg B. - Dordrecht: Kluwer, 1991. – P. 3.
5. Barton. L. Crisis in organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos / Barton. L. - Cincinnati, Ohio: South-Western, 1993.– P. 2.
6. Green P. S. Reputation Risk Management / Green P.S. - London: Pitman / Financial Times, 1992. – P. 97.

Кузьменко С.С.

УДК 339.242.009.12:664.68

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО РЫНКА КОНДИТЕРСКИХ ИЗДЕЛИЙ

В условиях глобализации с каждым годом увеличивается количество предприятий, которые принимают участие в процессе международного разделения труда. На мировой рынок поступает все больший поток продукции, которая подлежит продаже. Однако емкость мирового рынка ограничена, поэтому предприятия находятся в поиске новых вариантов увеличения сбыта своей продукции. Для этого совершенствуется внешнеторговый аппарат основных игроков отраслей, небольшие и средние предприятия работают со специализированными компаниями, создают свои единые внешнеторговые организации. Возрастает и совершенствуется институт торговых посредников.

Теоретические и методологические основы понятий мирового рынка и конкурентоспособности его составляющих были изложены в работах Г. Азоева, О. Аристова, Н. Герчикова, А. Градова, В. Ефремова, Р. Фатхутдинова, А. Юданова, М. Гельвановского, М. Трофимовой и др.

Отдельные аспекты проблем развития мирового рынка кондитерских изделий исследовали русские и украинские учёные – Л. Волова, Л. Колесова, Л. Лихолоб, О. Петрович, Н. Юрченко и др.

Вместе с тем многие аспекты этой научной проблемы остаются недостаточно раскрытыми. Недостаточно обоснованной является тенденция к доминированию шоколадной продукции в общей товарной структуре производства. Достаточно важной является также проблема значительной концентрации производства, которая требует дальнейшего изучения.

Целью статьи является определение основных тенденций развития мирового рынка кондитерских изделий.

Основными задачами исследования являются следующие: определить основные особенности функционирования кондитерского рынка, проанализировать деятельность мировых производителей кондитерской продукции в 2007-2008 годах, исследовать географическую структуру мирового кондитерского рынка по основным товарным группам, предложить дальнейшие тенденции развития рынка.

Все вышеперечисленное свидетельствует об актуальности данной статьи.

На современном этапе развитие мирового рынка кондитерских изделий характеризуется повышением уровня консолидации производства, которое вызвано необходимостью получения конкурентных преимуществ за счет концентрации ресурсов при осуществлении брендинговой, маркетинговой и рекламной поддержки деятельности компаний, процессов технологической модернизации, а также